

Комунальний заклад вищої освіти
«Хортицька національна навчально-реабілітаційна
академія»
Запорізької обласної ради
Факультет спеціальної освіти та соціально-гуманітарних
наук
Кафедра психології та соціальної роботи

КВАЛІФІКАЦІЙНА (МАГІСТЕРСЬКА) РОБОТА

Адаптація внутрішньо переміщених осіб до нового соціального
середовища

Виконала студентка групи Пм-2
спеціальності 053 Психологія
Александрович Анастасія Олександрівна
Керівник: ___ Бессараб А. О.
Рецензент: ___ Петухова І. О.
Нормоконтроль ___ Поліна Бондар

Запоріжжя
2024 р.

РЕФЕРАТ

Кваліфікаційна робота: 89 с., 12 рис., 80 джерел, 3 додатки.

Об'єкт дослідження – переживання та психічні стани внутрішньо переміщених осіб унаслідок російсько-української війни 2022–2023 рр.

Мета дослідження – теоретично обґрунтувати та емпірично перевірити програму адаптації внутрішньо переміщених осіб до нового соціального середовища внаслідок російсько-української війни 2022–2023 рр. Методи дослідження: аналізу і синтезу, порівняння, узагальнення, систематизації, спостереження, анкетування, інтерв'ювання, психологічне тестування та методи статистичної обробки даних.

Масштабна агресія Росії проти України призвела до появи в нашому суспільстві нової соціальної групи – внутрішньо переміщених осіб. Новим викликом для суспільства та держави стає необхідність соціально психологічної адаптації ВПО. Особливості соціально-психологічної адаптації ВПО зумовлені переживанням психологічної травми вигнання, сформованими на цій основі соціальними установками, що регулюються ціннісно-нормативними позиціями групи, які транслиуються через міжособистісну та масову комунікацію. Визначення психологічних особливостей адаптації осіб є важливою передумовою для вдосконалення соціально-психологічної роботи з особами цієї групи з підвищення рівня їхнього суб'єктивного благополуччя та якості життя.

Отже, проблема адаптації ВПО стає актуальною в умовах військового конфлікту та введення військового стану, вимагаючи комплексного вивчення та розробки відповідної програми для полегшення цього процесу та покращення якості життя внутрішньо переміщених осіб.

ВНУТРІШНЬО ПЕРЕМІЩЕНІ ОСОБИ, СОЦІАЛЬНЕ
СЕРЕДОВИЩЕ, ПСИХОЛОГІЧНА ПІДТРИМКА, АДАПТАЦІЯ,

СУСПІЛЬСТВО, ЕМОЦІЙНИЙ СТАН, СОЦІАЛЬНА ПІДТРИМКА

ВСТУП

Актуальність теми. Ситуація з внутрішньо переміщеними особами в світі (далі – ВПО) сягнула критичної позначки. У лютому 2022 року Російською Федерацією було здійснено повномасштабне вторгнення на територію України. Постійне бомбардування та цілеспрямоване знищення цивільного населення змушує покидати домівки багатьох українських сімей з різних областей країни. Станом на 3 січня 2023 р., за даними Міністерства з питань реінтеграції тимчасово окупованих територій, в Україні офіційно зареєстровано 4 857 200 внутрішньо переміщених осіб, з яких понад 3,5 млн осіб перемістилися після 24 лютого 2022 р. При цьому 6,8% із цієї кількості ВПО й наразі перебувають на територіях Західної, Центральної та Південної України. Більшість таких осіб потребує соціальної реабілітації й соціальної адаптації до середовища, у якому перебувають зараз.

В нашій країні поява значної кількості ВПО в сучасних умовах розвитку суспільства передбачає вдосконалення методичного інструментарію роботи практичного психолога із цією категорією населення в різних закладах соціального спрямування України. Очевидної значущості набуває аналіз сучасного стану вирішення проблем та організації роботи практичного психолога, вибору форм та методів роботи з ними. У контексті військового стану важливо враховувати, що ВПО зазнають великого стресу через втрату дому, родинних зв'язків, робочих місць та звичного способу життя. Окрім того, вони можуть стикатися із соціальною ворожістю, дискримінацією та недостатньою підтримкою з боку нового соціального середовища.

Необхідність вивчення проблем психологічної адаптації внутрішньо переміщених осіб у сучасних умовах існування українського суспільства

та визначення соціально-психологічних чинників підвищення їхнього суб'єктивного благополуччя. Це постане передумовою для вдосконалення соціально-психологічної роботи з особами, що вимушено покинули місця свого проживання з підвищення якості їхнього життя.

Проблема адаптації є багаторівневою та досліджується в таких галузях, як біологія, еволюційна психологія, соціальна психологія, соціологія, філософія. Зокрема, соціально-психологічні особливості адаптації внутрішньо переміщених осіб у своїх наукових розвідках досліджували М. Кримова [16], О. Міхєєва [44], І. Войналович [16], М. Закіров [23], М. Бачинська [1], В. Надрага [48] та ін. Особливої уваги заслуговують наукові здобутки Г. Вітковської, В. Степанова та А. Сусоколова, які займалися безпосередньо проблематикою соціальної адаптації вимушених переселенців і біженців.

Проблему соціально-психологічної адаптації вимушених переселенців вивчали як зарубіжні, так і вітчизняні дослідники. Соціально-психологічна робота з такими особами набула активного розвитку в країнах, що пережили воєнні конфлікти та стикнулися з необхідністю вирішення їх негативних наслідків. Дослідження проблем вимушених переселенців та можливі шляхи їх вирішення відбувається в різних галузях наукових знань – соціології, демографії, філософії, культурології, політології та, чи не найбільше, в психології (Н. Лебедева, К. Оберг, Ф. Василюк, О. Блинова, Т. Стефаненко, Ю. Платонов, В. Хесле, Н. Палагіна, Г. Солдатова, Л. Шайгерова, О. Шлягіна).

Дослідження особливостей переживань та психічних станів вимушених переселенців представлено в низці робіт: культурний шок – А. Furnham, S. Vochner, стрес акультурації – Р. Аніс, Дж. Бері, Дж. Вестермайєр. Проблема адаптації особистості в різних соціальних групах досліджувалася такими вченими як І. Георгієва, А. Хохлова. Різні аспекти соціально

психологічної адаптації представлено в дослідженнях вітчизняних учених: Т. Титаренко (соціально-психологічна профілактика порушень адаптації), О. Блинова (взаємозв'язок психологічного благополуччя та успішності адаптації мігрантів), В. Середа.

Отже, проблема адаптації ВПО стає актуальною в умовах військового конфлікту та введення військового стану, вимагаючи комплексного вивчення та розробки практичних рекомендацій для полегшення цього процесу й покращення якості життя внутрішньо переміщених осіб.

Об'єкт дослідження – переживання та психічні стани внутрішньо переміщених осіб унаслідок російсько-української війни 2022–2023 рр. Предмет дослідження – процес соціально-психологічної адаптації ВПО до нового соціального середовища внаслідок російсько-української війни 2022–2023 рр.

Мета дослідження – теоретично обґрунтувати та емпірично перевірити програму соціально-психологічної адаптації внутрішньо переміщених осіб до нового соціального середовища внаслідок російсько-української війни 2022–2023 рр.

Завдання дослідження:

- 1) проаналізувати теоретико-методологічні засади адаптації внутрішньо переміщених осіб;
- 2) підібрати діагностичні інструменти для визначення рівня соціально психологічної адаптації внутрішньо переміщених осіб;
- 3) провести експериментальне дослідження щодо соціально психологічної адаптації ВПО;
- 4) розробити та апробувати програму соціально-психологічної адаптації ВПО до нового соціального середовища.

Методи дослідження:

– теоретичні: аналізу і синтезу, порівняння, узагальнення, класифікації та систематизації підходів до вирішення проблеми; – емпіричні: спостереження, бесіда, психодіагностичні методики дослідження, а саме: особистісний опитувальник «Адаптивність» (МЛО АМ), анкетування й діагностики соціально-психологічної адаптації К. Роджерса і Р. Даймонда;

– статистичі: методи описової математичної статистики, обробка даних та наочне представлення даних.

Теоретико-методологічною основою дослідження є: особливості організації психологічного супроводу внутрішньо переміщених осіб, які розглядались у працях М. Панова [61], Н. Завадської [21], О. Панькова [63], Н. Павлик [60] та ін.

Наукова новизна дослідження полягає у вивченні психологічних особливостей адаптації ВПО до нового соціального середовища в Україні та виявленні факторів, які впливають на цей процес.

Практичне значення дослідження полягає в можливості використання отриманих результатів для покращення процесу адаптації ВПО та забезпечення їхнього психологічного благополуччя. Результати дослідження можуть бути корисні для соціальних працівників, психологів, медиків, управлінців, політиків та всіх інших зацікавлених осіб, які мають стосунок до питань адаптації ВПО.

Апробація. Результати дослідження доповідалися та обговорювалися під час XXXII Міжнародної наукової конференції здобувачів вищої освіти і молодих учених «Наука і вища освіта» (м. Запоріжжя, 2023 р.).

Структура та обсяг роботи. Магістерська робота складається із вступу, трьох розділів, загальних висновків, додатків та списку використаних джерел. Основний текст роботи викладено на 89 сторінках. Список використаних джерел нараховує 80 найменувань.

ВИСНОВКИ

В роботі досліджено адаптацію внутрішньо переміщених осіб до нового соціального середовища. Адаптація внутрішньо переміщених осіб до нового соціального середовища є актуальним і складним процесом, оскільки вона передбачає зміну життєвих умов, соціокультурного оточення і соціального статусу. Результати нашого дослідження свідчать про те, що адаптація ВПО є багатограним явищем, яке передбачає не лише адаптацію до нового фізичного оточення, але і соціально-психологічну адаптацію. Отримані результати дають змогу сформулювати такі висновки.

1. Перший етап нашого дослідження включав аналіз теоретико-методологічних засад інтеграції та адаптації ВПО. Визначено, що цей процес є динамічним і складним, включає в себе різні аспекти, такі як соціальна ідентичність, психологічний стан, економічна інтеграція та доступ до освіти та медичних послуг. Для вивчення цих аспектів використано різні підходи та концепції з соціології, психології та інших галузей науки.

2. Другий етап нашого дослідження передбачав вибір діагностичних інструментів для оцінювання рівня соціально-психологічної адаптації ВПО. Використано психологічні тести та анкети, які дозволили нам визначити рівень стресу, тривожності та депресії серед ВПО. Також проаналізовано їхню соціальну активність і соціальну підтримку, що вони отримують від нового середовища.

3. Третій етап нашого дослідження полягав у проведенні експериментального дослідження щодо визначення рівня соціально-психологічної адаптації ВПО. Проведено спостереження за їхньою поведінкою та емоційним станом протягом певного періоду часу після

їхнього переїзду до нового соціального середовища. Результати цього дослідження показали, що адаптація ВПО є багатоаспектною і вимагає індивідуального підходу.

4. Четвертий етап нашого дослідження включав розробку та апробацію програми адаптації ВПО до нового соціального середовища. Розроблено рекомендації та стратегії для поліпшення процесу адаптації ВПО. Програма включає в себе навчання соціальних навичок, психологічну підтримку та доступ до ресурсів для інтеграції в новому середовищі.

Результати нашого дослідження свідчать про важливість розуміння та підтримки адаптації внутрішньо переміщених осіб до нового соціального середовища. Підсумки аналізу та діагностики показали, що ця група населення стикається зі значними викликами і потребує підтримки у різних аспектах їхнього життя. Програма соціально-психологічної адаптації, розроблена на основі наших досліджень, може стати основою для подальших інтервенцій та стратегій підтримки ВПО у їхньому процесі адаптації.

Отже, дослідження адаптації внутрішньо переміщених осіб до нового соціального середовища є актуальним і важливим напрямком наукових досліджень. Ця робота внесла вагомий внесок у розуміння цього процесу і може служити основою для подальших досліджень та розвитку стратегій підтримки ВПО. Адаптація ВПО є складним індивідуальним процесом, і важливо підходити до нього з урахуванням усіх аспектів їхнього життя та потреб.